

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ

Особливості сучасного розвитку українського суспільства, зміни, що в ньому відбулися і відбуваються, породили чимало труднощів і проблем, які вимагають свого постійного розв'язання, а це, у свою чергу, пред'являє кожній людині більш високі вимоги, ніж це було раніше. Тому проблема самовизначення особистості все більше привертає увагу вчених педагогів та психологів. Так Л.В.Сохань, розглядаючи сутність життєтворчості людини, стверджує, що вона «передбачає самовизначення особистості, набуття нею якості, необхідних для самостійної і творчої побудови свого життя» [3].

Процес самовизначення складає основний зміст розвитку особистості. Формування професійної спрямованості утворює основний зміст самовизначення.

Цілоком імовірно, що перша необхідна умова формування професійної спрямованості полягає у виникненні вибірково-позитивного ставлення людини до професії або до окремих її аспектів. У цьому сенсі йдеться про виникнення суб'єктивного ставлення, а не про ті об'єктивні зв'язки, які можуть мати місце між людиною і професією (у тому числі її відображенням у мистецтві, літературі, змісті програмного навчального матеріалу і тощо). Зародження суб'єктивного ставлення і розуміння, визначається об'єктивними стосунками, що склалися. Але останні можуть не тримувати особистісної значущості, викликаючи вибірково-позитивне або негативне ставлення до окремих сторін діяльності.

Уважаємо, що вибірково-позитивне ставлення людини до професії не розкриває всього психологічного змісту її професійної спрямованості. Поняття «ставлення до професії» саме по собі психологічно відображує лише напрямок активності і вказує на її об'єкт. Основу позитивного ставлення різних студентів до однієї й тієї ж професії можуть утворювати різні потреби й прагнення. Тільки шляхом аналізу системи мотивів, що лежать в основі суб'єктивного ставлення, можна визначити його реальний психологічний зміст.

Під повнотою професійної спрямованості ми розуміємо сукупність різноманітних мотивів та переваг у професії. Вибіркове ставлення до професії частіше всього починається з виникнення особистісних мотивів, пов'язаних з окремими сторонами змісту певної діяльності, з процесом діяльності або з якими-небудь зовнішніми атрибутами професії. При конкретних умовах більшість факторів, що пов'язані з професією, можуть стати значущими для людини: її творчі можливості, перспективи професійного зросту, престиж професії, її суспільна значущість, матеріальні, гігієнічні та інші умови праці, її відповідність звичкам, особливостям характеру тощо. Це свідчить про те, що професійна спрямованість полягає у широкому колі потреб, інтересів, ідеалів, ставлень людини. Чим ширша професійна спрямованість, тим більш багатосторонній зміст має для людини вибір даного виду діяльності, тим різноманітніше задоволення, яке можна отримати від реалізації даного наміру.

Таким чином, одна з форм розвитку професійної спрямованості полягає в збагаченні її мотивів, переході від окремого мотиву до більш розвинутої системи мотивів.

Професійна спрямованість великої групи людей може включати однакові мотиви але й мати відмінності. Це обумовлено тим, що система мотивів завжди передбачає їх певну організацію та структуру. Однакові мотиви можуть бути по-різному організовані, знаходитися в різноманітних відношеннях підпорядкування. Особливо важливо те, що різними можуть бути провідні мотиви.

Мотив, органічно пов'язаний зі змістом або процесом діяльності, забезпечує ту невпинну увагу, цікавість до неї, які призводять до розвитку відповідних здібностей. Цей мотив спонукає людину оцінювати себе, свої знання, вміння й моральні якості у світлі вимог даної діяльності. Тим самим цей мотив перетворюється на важливішу психологічну умову самовиховання.

Отже, нам здається психологічно виправданим і обгрунтованим розрізнення мотивів, органічно пов'язаних зі змістом діяльності, що виконуються. У першому випадку людина працює заради тієї справи, якою зайнята. Саме виникнення суттєвих мотивів свідчить про те, що дана діяльність отримала безпосередню особистісну значущість для людини.

Суттєвим критерієм правильного вибору професії є відповідність схильностей й здібностей людини тим вимогам, які дана професія ставить перед нею. Поза сумнівом, така відповідність буде тим більшою, чим більше узгодженість між схильністю й здібностями молодої людини.

Принципове рішення основних аспектів даної проблеми міститься у дослідженнях здібностей А.М. Матюшина, В.М.М'ясищева, Б.М.Теплова. Найважливіші положення даної проблеми, що обгрунтовані ними, полягають у наступному: здібності неможливо розглядати як внутрішні можливості людини, що приховані до деякого часу, бо вони завжди є похідними від взаємозв'язків людини та умов її життя і діяльності [1].

Висновки про діяльність зазвичай роблять за здібностями людини. Найсуттєвіше полягає у тому, що в діяльності здібності не тільки виявляються, але й створюються. Виходячи з цього й вирішується питання про відношення між схильностями та здібностями. Становлячи собою вибірково ставлення до діяльності, схильність до неї призводить до збудження та мобілізації прихованих сил людини, допомагає викриттю і формуванню її здібностей та значною мірою визначає її професійний напрямок.

Таким чином, розвиток здібностей до діяльності студентів не може проходити поза схильністю, а схильність неминує призводити до розвитку здібностей. У зв'язку з цим стверджується положення про відповідність здібностей та схильності.

Різнманітні форми взаємозв'язку схильностей залишались прихованими, як нам здається, тому що дослідження даного питання проводились переважно у зв'язку з вивченням здібностей. У складній єдності спрямованості і здібностей підкреслюється передусім роль спрямованості як основної умови формування здібностей. Більш складним і разом з тим менш розробленим є питання про залежність формування самих схильностей від якісної своєрідності задатків і здібностей людини.

Як відомо, для високоєфективної діяльності необхідно: 1) розвиток змісту мотивів даної діяльності, що забезпечує позитивне ставлення до неї; 2) сила та стійкість мотивів; 3) ієрархічна структурованість мотивів.

Було б неправильним тлумачити ставлення до професії тільки на основі проявів активності та вибіркової з боку студента. Ми вважаємо, що ставлення до професії визначається взаємодією суб'єкта (студент) і об'єкту (професія). Ця взаємодія визначається тим, які почуття, образи, думки, стани виникають у свідомості людини під впливом об'єкту, об'єктивних вимог, які професія ставить перед нею. До числа останніх належать вимоги, що ставляться деякими професіями до окремих психофізіологічних особливостей людини. Показником психофізіологічних особливостей людини є її нервова система, її властивості.

Кожна професія висуває особливі вимоги до швидкості й ритму виконання дій, уміння швидко переключатися з одного виду діяльності на інший, рівня витривалості до дії різноманітних подразників, емоційної стійкості до них, тобто до динаміки протікання психічних процесів, що виражаються в особливостях нервової системи, які практично не піддаються змінам і є стійкими якостями, що визначають індивідуальність студента [2].

Вибір професії можна вважати виправданим лише в тому випадку, якщо активність особистості приведе до такого взаємовідношення між особистістю й працею, за якого буде успішно проходити подальший розвиток творчих і моральних сил людини. Відповідність провідного мотиву основному змісту вибраної професії не є єдиною передумовою можливості знайти у цій діяльності своє покликання. Багато буде залежати й від характерологічних особливостей людини, від якісної своєрідності та рівня її здібностей. Але в цьому взаємозв'язку професійної спрямованості, рис характеру і здібностей провідна роль належить провідному мотиву.

Ця позиція викликає особливе зацікавлення, тому що дозволяє зрозуміти одну з основних психологічних передумов вибіркового ставлення до професії. Зустріч з діяльністю, для якої у студента є специфічні дані, може актуалізувати психічні особливості, що підвищують реактивність, у ставленні до всього, що стосується даної діяльності. Остання стає більш привабливою для людини, сильніше впливає на різні сторони її психічної діяльності.

Елементарні психічні особливості, з яких можуть складатися спеціальні здібності до більшої частини інших видів діяльності, зазвичай виникають пізніше, оскільки у більшій мірі є похідними від умов життя й діяльності людини.

Конкретизуємо нашу думку на прикладі педагогічної діяльності. Нерідко вже у окремих групах викладачі помічають «педагогічність» окремих студентів. На ранньому етапі все це зазвичай ще не є свідомою професійно-педагогічною спрямованістю. За суттю справи, це своєрідна вибірковість і реактивність стосовно елементарної специфіки педагогічної діяльності. Більш ретельне спостереження дозволяє виявити у таких студентів ряд індивідуальних особливостей у протіканні психічних процесів. До їх числа, у першу чергу, слід віднести спостережливість, розвинуту увагу, почуття такту, зрозумілість і чіткість мови, організаторські дані. Ці індивідуальні особливості своїм розвитком попередньо не зобов'язані саме педагогічній діяльності самих студентів. Але разом з цим, ці дані дозволяють прогнозувати бажаність вибору педагогічної професії й обумовлюють відповідну вибірковість. Тільки у своїй сумісності ці дані у процесі педагогічної праці стають педагогічними здібностями.

Ми розглянули ту форму взаємозв'язку між професійною спрямованістю і здібностями, при якій виникнення схильності до професії відбувається у зв'язку з даними людини. Схильність у цьому випадку є потребою в реалізації своєї здатності.

Нерідко професійна спрямованість на діяльність може проходити й під визначаним впливом системи цінностей молодої людини («я хочу приймати участь у вихованні людини – буду вчителем», «хочу допомогти хворим людям – стану лікарем»).

Тільки при виникненні єдності схильності й здібностей можна прогнозувати можливість для студентської молоді знайти у вибраній нею професії своє призначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матюшин А.М., Мясичев В.Н. Концепция творческой одаренности // Вопросы психологии. – 1989. – №6.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М., 1986.
3. Сохань Л.В. Психологія і педагогіка життєтворчості: навчально-методичний посібник. – К., 1996.

Подано до редакції 3.11.08

РЕЗЮМЕ

Формирование профессиональной направленности является основным содержанием самоопределения личности в студенческие годы. Рассматриваются вопросы полноты, уровня направленности, мотивов предпочтений профессии. Доказывается, что одной из форм развития профессиональной направленности является обогащение ее мотивов.

РЕЗЮМЕ

Формування професійної спрямованості є основним змістом самовизначення особистості в студентські роки. Розглядаються питання повноти, рівня спрямованості, мотивів переваг професії. Доводиться, що однією з форм розвитку професійної спрямованості є збагачення її мотивів.

SUMMARY

Foming professional orientation is the basic contents of personal self-determination in student's years. The article analyses the issues on plenitude, level of orientation, motives of professional preferences. It is proved that one of the forms of development of professional orientation is enriching in its motives.

Ключевые слова: профессиональная направленность, мотив, уровень направленности.

Ключові слова: професійна спрямованість, мотив, рівень спрямованості.

Keywords: professional orientation, motive, the level of orientation.
